

Lengyel László: LuciFeri

Részletek a Tamás Gáspár Miklósról írt portré-tanulmányból

"Miután az SZDSZ nem hajtotta végre a konzervatív fordulatot, hanem megmaradt balközép pártnak és elkerülhetetlenül áramlott a szocialisták felé, T. G. M. politikai pályafutása véget ért. Konzervatív párt nincs. Jó lenne, ha lenne. Lehet, hogy T. G. M. nem kerülne be ebbe a pártba. Ahhoz túl színes, túl narancsos stílus, összeférhetetlen. Kimondani is félek: nem konzervatív. "

Varázslatos. Amíg együtt vagy vele a szobában, amíg éppen olvasod, elbűvöl. Lázadó angyal. De nem Mefisztó, de nem Lucifer, akik életre szóló szerződésre készítenek, akik végigvezetnek a világtörténeten. LuciFeri. Sőt: LuciFerde. Felháborít. Sátánocská. Meglep. Krampusz. Lázít. Ördögöcske. Nevettet. Kis-Mefisztó. Hódít. A társaság közepe. A szalonban a hölgyek, a poros egyetemi szemináriumon a lányok habzó beszéde közepette elalélnak vagy kacarásznak. De hiányzik belőle a félelmetes, a felkavaró, a megrendítő, a tragikus. Nem Cipolla. Története aznapra szól.

Talán azért van így, mert nem is kíván egy életre, hanem csak egy napra győzni. Mert a lelkeket nem hosszú kötésre veszi, hanem a nyereség zsákmányaként már aznap este habzsolni akarja. Elég ha a varázs a csillárok felgyújtásáig, az első tapsig tart. Talán nem is minket, hanem a sikert akarja nap mint nap. De lehetséges, hogy önmagát szeretné meghódítani, tegnapi önmagával szeretne szerződésre jutni. Erdély és Magyarország egyik legnagyobb ördögi tehetsége Tamás Gáspár Miklós. Az általa megkomponált élet és filozófia nem ördögi, csak kisördögi, LuciFeri...

A politikus

Nem volt a demokratikus ellenzék vezető politikusa. Nem vett részt se a Beszélő, se az AB Hírmondó, se a Demokrata szerkesztésében, illegális készítésükben. Cikkei megjelentek ugyan, de nem jelentettek politikai irányvonalat. Fellépése Monorligetén, képviselőjelöltsége, beszéde a Jövő-hajón, majd a Jurta Színházban nem tették jelentős súlyú politikussá. Elismerték, hogy szellemes, okos, de nem volt se ideológusa, se szervezője az ellenzéknek. Bizonytalanul tagja is volt, meg nem is annak a belső körnek, kemény magnak, amely a politikai munkát végezte. Óvatosan mondom ki: mintha nem bíztak volna meg benne, mintha nem vették volna igazán komolyan.

Leginkább Kis János távolságtartása volt a jellemző. Vonakodott T. G. M. ideológusi, filozófusi teljesítményét elismerni, és politikai kérdésekben megfontolt udvariassággal mindig a helyére, a sarokba utasította. Ebben benne volt az aszkéta viszolygása a pózoktól, a mániáktól, a rendezetlenségektől és a kiszámíthatatlanságoktól. Most, amikor írok T. G. M. -ről, úgy nézhet ki, mintha T. G. M. eszméi egy folyamatos fejlődési utat jártak volna be. Valójában politikusként, gondolkodóként állandóan villódzott: ma ezt mondta, holnap azt. Néha ősmagyar nemest játszott, máskor urbánus zsidó kávéházi figurát, megint máskor utcai harcost vagy erdélyi bujdosót. E játékaiban kíméletlen volt partnereivel: ha komolyan vették, akkor később hallhatták vissza, hogy mennyire nevetségesek és ostobák voltak, ha nem vették komolyan, akkor ezzel bizonyították, hogy nem tudnak viselkedni. A tegnapi barátságot egy másnapi gyilkos élc, az éjszakai őszinte kitérülést gúnyos anekdota ölte le. Nem vették komolyan, és félték tőle. Barátjával nem találkoztam, még politikai szövetségeseivel sem.

Jellemző, hogy látványos szakítása az ellenzék baloldali értékeivel – 1848–49, 1918 és 1956 forradalmi hagyományaival, Jászi, Szabó Ervin, Bibó eszméivel – nem

váltott ki különösebb vihart az ellenzéken belül. Amikor 1986 decemberében az '56-os emlékülésen megfogalmazza ellenvetéseit, Kis János egy rövid visszavágásban lesöpri. "Pietásunk '56 iránt megakadályoz bennünket abban, hogy elismerjük: mi már nem állunk ezen a demokratikus szocialista bázison. Például én magam sem. Ha fölismerjük eszmetörténeti értelemben az '56-os forradalom szocialista karakterét — ez segíthet bennünket az események megítélésében" – mondja T. G. M. A munkástanácsok és a parlamentáris demokrácia összeegyeztethetetlenek. Ezért '56 hagyatékként elfogadhatatlan. Kis János az egészben összezsizsolási problémát lát. S '56 célkitűzéseivel azonosítja magát.

T. G. M. talán az egyetlen a demokratikus ellenzékben, aki nyíltan a magántulajdon alapján áll. Az 1987-ben közreadott Társadalmi szerződés még megpróbálkozik az öngazgatás és a magántulajdon összehangolásával, és a magántulajdont egyrészt mint irreális követelést, másrészt mint társadalmilag igazságtalant, közösségileg ellenőrizni szükségessé nem fogadja el. A Társadalmi szerződés, a Szabad Kezdeményezések Hálózatának dokumentumai, majd az SZDSZ alapító nyilatkozata rózsaszín karavánként vonult el T. G. M. fehér kutyájának ugatása közben. A Búcsú a baloldaltól szamizdat változatát senki nem méltatta figyelmére, s csak a Kritikában később megjelent változatát támadták. Jellemzően olyanok bíráltak, **Eörsi István**, Szalai Pál, Litván György személyében, akiket az SZDSZ mint kellemetlenné válókat éppen lehagyott.

Sikersorozat

T. G. M. politikusi pályája akkor ívelt fel, amikor az SZDSZ kénytelen-kelletlen jobbra fordul, s amikor szüksége támad egy könyörtelen politikai publicistára. Parlamenti következetes küzdelme az MSZMP ellen kilencven elején, majd aktív harca a választási kampányban baloldali provinciálisnak beállított MDF ellen T. G. M. -et a színpadra lökte. T. G. M. belülről ismerte az ellenfelet. Ismerte típusát Kolozsvárról, és ismerte őket személyesen sok-sok beszélgetésből. Elemében volt. Tudta, hogy hol rejtik gyenge pontjaikat, hol kell érinteni kisebbrendűségi érzéseiket. Ekkor alakult ki az a halálos ellenségesség az MDF lakitelki atyái, illetve Pozsgay követői és közötté. T. G. M. -ben a kétkulacsos árulót látták, aki népinek-nemzetinek maszkírozta magát 1989-ig, aki minden nemzeti sérelmet ugyanúgy látott, mint Csurka vagy Csengey, majd egy váratlan fordulattal leköpi mindazt, amit tegnap mondott, és azokat, akikkel együtt mondta. T. G. M. vált a szemükben a szabaddemokrata csalás szimbólumává. Együtt ivott, gondolkodott velünk, majd kiderül róla, hogy titokban röhögött rajtunk, s mucsainak, sehonnainak, proosztó bunkónak tartott minket. S abban a versenyben, amikor az MDF és az SZDSZ egymásról igyekezett bebizonyítani, hogy ki inkább baloldali, kinek szorosabbak a kommunista kötődései, nem csoda, ha T. G. M. ellen is megindultak a denúciálások – kommunista szülei, a Securitate és áttelepülése körülményeinek emlegetése. Óhatatlanul kérdenünk kell magunktól: megelőzte-e T. G. M. nyilvános fordulatát egy belső fordulat? Vajon korábbi felszólalásai, az 1989-es MDF-szervezte Erdély-tüntetésen elmondott pátosszal teli igéi igazak voltak, de 1990-ben ráérezett, hogy felebarátain nem tud így segíteni és meghasonlott korábbi önmagával; vagy az erkölcsi reformról, a nemzetközi politikáról mondogott mögött mindenkor ott lapult az ironia, az ebben komolyan hívők megvetése? "Mucsá és félelem — vagy szabaddemokrata többség. Nincs harmadik út." Ezek az elhíresült szavak kilencven márciusából. S mivel nem telt még el túl hosszú idő azóta, hogy e mucsaiakkal ült, érthető az ellenfél haragja.

Az a könyörtelenség, sokszor brutalitás, ahogy T. G. M. ellenfeleit kezelte – legyenek azok népiek, vagy éppenséggel ilyen vagy olyan baloldaliak –, szélsőséges publicistának mutatta T. G. M. -et. Miként Csoóri Sándor és Konrád György váltak egy értelmiségi "paktum" szimbólumává, úgy vált Csurka István és Tamás Gáspár Miklós egy kíméletlen konfliktus típus-képviselőivé. A négy éven át gyűrűző urbánus–népi háború fontos témáit, szavait Csurka és T. G. M. teremtették. Miközben Csurka a liberális zsidó világösszeesküvés napi hazai krónikáját írta, T. G. M. Mucsá, a harmincas évek, a nemzetiek és a baloldal hanyatlását, végvonaglását gúnyolta. Mindketten a demokrácia védelmére, az igazi rendszerváltásra esküdtek.

Önbeteljesítő prófeciák

Sokszor éreztem úgy az elmúlt években, hogy a felek prófeciái azért teljesültek majdnem, mert önbeteljesítők voltak, T. G. M. és Csurka, sőt általában a vitatkozók egymás legrosszabb tulajdonságait, vonásait hozták ki. Mérkőzésük nem volt a nemzet szabadságharca, sem a demokrácia önvédelme. Csurka állítása, hogy mindjárt győzni fog a liberális-kommunista régi rendszer, és újra eltapossa a magyar népet, valamint T. G. M. harci felhívása, hogy azonnal eltipor minket egy vörös-barna diktatúra, amely 1992. október 23-án puccsot kezdeményezett a magyar demokrácia ellen; az egyik kiáltása, hogy zsidó ávós, a másiké, hogy Imrédy, Endre, Baky, Szálasi – ugyanannyit értek.

T. G. M. 1990-ben nem kap szerepet. 1991-ben, Kis János (SZDSZ-elnök – a szerk.) lemondásakor és Tölgyessy Péter pártelnökké választásakor adatik meg számára a lehetőség, hogy ne csak Kis búcsúztatóját, hanem Tölgyessy beköszöntőjét is megírja. Ha Tölgyessynek sikerült volna a neki adott egy évben az SZDSZ-t megszerveznie, mélyrepüléséből felemelnie, akkor T. G. M. konzervatív fordulata politikailag is igazolódott volna. Ez az az év, amikor Tamás Gáspár Miklós az SZDSZ ideológusává lesz. Ekkor hajtja végre azt az érdekes műveletet, amelyet rá egy évre a Fidesz vezetői próbálnak ki: liberálkonzervatív irányba terelni egy pártot, amely eredendően baloldali. Másrészt megszerezni a legkomolyabb ellenzéki kritikus és egyben az egyetlen igazi, kormánnyal tárgyaló fél szerepét. Úgy támadni harcosan az MDF-kormányt, hogy a támadások közepette lehessen mégis tárgyalni.

T. G. M. bocsánatot kér a "mucsai"-zásért. Igaz volt, de sok. "Az ellenzék hiába panaszkodik a politikai vita hiányára, ha olykor egyszerűen nem veszi emberszámba az MDF gorombább politikusait. Az ellenzék siránkozhat azon, hogy az MDF szónokai "ki akarják taszítani a nemzetből" (ami különben sem megy, sőt a közönség általában nem is tud róla), ha az ellenzék az MDF szószólóit az európai, nyugatos magyarságtól idegen, ki tudja honnan szalajtott bumburnyákok gyülekezetének tekinti. (És itt közömbös, hogy »ki kezdte«.) A megvetés nem érv. " S ugyanitt hozzáteszi: "Nevetséges dolog, hogy dr. Tölgyessy Péternek, az SZDSZ elnökének megroppant a reputációja, mert leereszkedett odáig, hogy szóba állt a Magyar Köztársaság miniszterelnökével. Mély meggyőződésem, hogy Antall József nem fertőz. Az MDF sommás kiátkozása önmagában sem helyes, és nem is célravezető. Sokan elfelejtik... hogy Csurka István (!) képviselőtársam, az MDF alelnöke gyakran ír fontos dolgokat..." (A képtelen szalon, 1992. február) Ugyancsak a Fideszt megelőzve mondja ki összes ellenszenvét a Demokratikus Charta ellenében.

T. G. M. Orbán Viktorék előtt látja, hogy vagy elmegy a két liberális párt konzervatív irányba és megpróbál tárgyalni az MDF szalonképes konzervatívjaival, vagy egy rózsaszín megállapodás jön létre. Nem tudom, hogy mi történt volna, ha az SZDSZ antibolsevista-antifasiszta, jobbközép irányba vált, ha Tölgyessy talpon marad és a

Fidesz együttműködésével kiegyezik Antall József labanc MDF-jével. Nem történt meg. Tölgyessy elbukik, Antall képtelen megszabadulni Csukától és kurucaitól, az SZDSZ a Charta felé menetel.

Tetszik, nem tetszik Tamás Gáspár Miklósnak, a Fidesz-fiúk T. G. M. és Tölgyessy következtetéseit vonják le 1992 őszén–telén, s vetik le a farmert, vesznek zakót mellénnyel. T. G. M. ezt utálja, miként nem tud mit kezdeni Antall Józseffel sem. A konzervatív én vagyok. Egyedül az ő külseje és belbecse az, amely megfelel a konzervatív ízlésnek, egyedül az ő névjegyet nem küldi vissza a báróné a komornával, hogy migrénje van.

Ha Antall József nevű ál-konzervatív, aki egy baloldali populista pártban ül, mégis megpróbálkozik Kohl, Major, Balladur termeibe bejutni, már csak T. G. M. sétapálcáját láthatja az előszobában és a lakajok savanyú arcát – nem szalonképes. Antall labanc, konzervatív öltözködésű és viselkedésű, családi és rendi hagyományokkal rendelkező magyar úr volt. Mondhattuk ezt korszerűtlennek, régiesnek, de kurucnak és viselkedésben járatlannak talán mégsem. Antall József hangját hallom, amikor T. G. M. gúnyolódik azon, hogy hogyan is lehetnének a Fidesz-fiúk konzervatívok: "Csak nézzünk rájuk! De nem azért mert fiatalok. Hanem, mert nem úgy beszélnek, nem úgy gondolkodnak, nem úgy járnak, nem úgy vezetnek a kocsijukat." Antall ezt egyszerűbben intézte el, amikor T. G. M. -ről odavetette: "pojáca". És nem engedte be.

T. G. M. sznob és kisszerű külsőségekben, öltözködésben, a grófi címek megadásában lubickol. Miközben ízléstelenül nemesi címeket adományoz szegény Kis Jánosnak, nem jut eszébe, hogy Mikszáth visszautasította a báróságot, se Dsida mosolygós verse báró Kemény Jánoshoz: "Kérlek János ne neheztelj, / ha ide írom, amit egy szikár / vén székely mondott rád a faluvégen. / Báró ugyan, de abbahagyta régen..." Gróf Bánffy Miklós kartón fogta, s a fák közötti sétányra irányította Kacsó Sándort: "Maguk fiatalok – nyomta meg az első szótag hangsúlyát úgy, hogy az a betű hangzása inkább az á-hoz közeledjék – amolyan konzervatív főúrnak gondolnak engem bizonyára. Hát hiszen én tisztelem is a konzervativizmust ott, ahol van mit konzerválni. De hát itt mi a fenét érdemes konzerválni, mondja?"

A konzervatív személyiség vagy szület, vagy megtérőként egy lelki válságon, egy önleplezésen megy át. Ez a katarzis, amit például Dosztojevskij a Holtak házában él át, sugárzik a személyiségből. Az önelszámolás keserű folyamatát T. G. M. eddig megtakarította. Pontosan tudjuk, hogy kiket és miért vet meg. Sejtjük, hogy egy palota üres terme előtt álldogál bebocsátásra készen. E teremben a konzervativizmus szentségei, ásitó szépasszonyok és gróf Dessewffy leszármazottai unatkoznak. Egyszer bizonyosan bejut. De mintha önmagába nem engedték volna be.

Miután az SZDSZ nem hajtotta végre a konzervatív fordulatot, hanem megmaradt balközép pártnak, és elkerülhetetlenül áramlott a szocialisták felé, T. G. M. politikai pályafutása véget ért. Konzervatív párt nincs. Jó lenne, ha lenne. Lehet, hogy T. G. M. nem kerülne be ebbe a pártba. Ahhoz túl színes, túl narancsos stílű, összeférhetetlen. Kimondani is félek: nem konzervatív.

Csapdában

A magyar közönség nyert egy remek politikai publicistát. T. G. M. csapdába esett, mert az elmúlt években kedvenc témái közé tartozott a független publicisták gúnyolása. 1994 nyarától ő is az. Nagyra értékelem azt a kínlódást, amellyel megpróbálja kitémasztani építménye falait, küzd az elfogulatlan szerepért. Ma

kedves és gyűlölt, szellemes LuciFeri. Kétségek és remények nélkül. Tegnap a nemzeti különbözőség konzervativizmusát hirdette, ma legitimista és univerzalista konzervatív. Ez nem nagyon érdekes. Remélem, hogy nemcsak a szalonok és a tudósélet szkepticizmusának nyelvét fogja beszélni, hanem egy olyan nyelvet, amely a lelke mélyéig átjárja az embert. Lucifer körülnéz: "Szemem előtt eltűnt a part, a végtelen hullámai vettek körül. " Hideg van. Didergés. Még nem hisz magának. Még bízik abban, hogy távol feltűnik a part.

A portré-tanulmány teljes szövege a Kritika novemberi számában olvasható.

Tamás Gáspár Miklós